

17. ЦДІА України. – Ф. 442. – Оп. 656. – Спр. 132. Ч III. – 50 арк.

18. ЦДІА України. – Ф. 442. – Оп. 656. – Спр. 132. Ч. 7. – 130 арк.

Огиенко Е.В. Организационное оформление управления по делам земского хозяйства Правобережной Украины 1904-1911 гг.

В статье анализируется состав и обязанности распорядительных и исполнительных органов управления земским хозяйством Правобережной Украины 1904-1911 годов. Обращается внимание на то, что определенные законом принципы функционирования земских учреждений придавали им характер органов государственного административного управления. Прослеживаются практические меры земств организационного плана по расширению социальной базы и обязанностей собственных структурных подразделений.

Ключевые слова: Правобережная Украина, комитеты и управы по делам земского хозяйства, комиссии, отделы, бюро, функции и обязанности.

Ogienko O.V. Organizational registration of management on affairs of zemsk economy of Right-bank Ukraine of 1904-1911 years.

In the article the structure and duties of prescriptive and executive organs of management of zemsk economy of Right-bank Ukraine in 1904-1911 years is analyzed. Pays attention that the principles of functioning certain by the law of zemsk establishments gave to them character of organs of the state administrative management. Zemsk practical measures of the organizational plan on expansion of the representative base and social responsibilities of their own structural subdivisions are traced.

Keywords: Right-bank Ukraine, committees and council on affairs of zemsk economy, commissions, departments, bureaus, functions and duties.

УДК 36(477)»1919/1929»

В.Г.Шарпаний

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УСРР (1919-1929 рр.)

У статті досліджено етапи і принципи формування та функціонування системи пенсійного забезпечення в УСРР в 1920-х рр.. Автором розкрито фінансово-економічні можливості та ключові соціально-ідеологічні пріоритети пенсійного забезпечення в радянській державі.

Ключові слова: собез, соцстрах, «воєнний комунізм», неп, продпайок, прожитковий мінімум.

Актуальність науково-історичного дослідження проблеми пенсійного забезпечення в Україні періоду становлення держави тоталітарного типу є, на перший погляд, справою ірраціональною, але саме тоді в українському суспільстві постала система соціального забезпечення, яка діяла впродовж десятиліть. Для історика важливо з'ясувати факт становлення пенсійної справи як виду соціальних допомог, а не вишукувати гіпотетичний зв'язок минулого і сучасного, позаяк кожна епоха має політико-економічні та соціо-побутові властивості розвитку. Монопартійна система влади і монопольне становище державної форми власності в УСРР 20–30-х рр. сприяли централізації системи соціального забезпечення, у тому числі й пенсійного, унеможливили будь-які інші джерела фінансування. Сучасне українське суспільство базується на політичному плюралізмові і багатокладності, відтак виникає полівекторність забезпечення громадян, тобто з'являється своєрідна варіативність форм і методів вирішення пенсійної справи.

Пенсійне забезпечення в УСРР досліджуваного періоду – історичний факт і, водночас, соціальна інновація, тому що більшовицька модель призначення пенсій населенню запроваджувалася вперше з метою надання конкретної соціальної допомоги, а з іншого боку, – це політико-ідеологічний захід популяризації переваг радянської влади. В історіографії відсутні праці з цієї соціогуманітарної проблеми, тому що радянська історична наука розглядала соціальну історію в контексті класових антагонізмів [3], а сучасна – переймається дослідженням репресій, голодоморів, тоталітаризму, тобто екстремальної ситуації повсякденної життєдіяльності великих груп населення. Система соціального забезпечення в Україні 20–30-

.....
х рр. залишається малодослідженою науково-історичною проблемою, з'ясування якої лише розпочато на рівні декількох статей у періодичних виданнях [6].

Мета і завдання цієї науково-аналітичної розвідки полягають в тому, щоб виявити ключові соціальні пріоритети пенсійного забезпечення в державі, яка нехтувала загальноцивілізаційними цінностями, натомість підкреслювала класові принципи. Науково-світоглядний інтерес викликає мотиваційна сторона функціонування системи соціального забезпечення в цілому і пенсійного, зокрема, зважаючи на політичний терор, депортації, переслідування, голод, карткову систему матеріального розподілу, які дисонують у контексті так званої державної філантропії.

Формування радянської системи пенсійного забезпечення в Україні розпочалося весною 1919 р., коли вирувала громадянська війна, а суспільство знемагало від насилля, терору і хвороб, прагнути соціального миру. Першим офіційним документом, котрий засвідчив початок формування нової системи пенсійного забезпечення, був декрет РНК УСРР «Про передання пенсійних відділень у підпорядкування народного комісаріату соціального забезпечення» від 28 лютого 1919 р., а декрет РНК УСРР від 16 квітня 1919 р. «Про врегулювання пенсійної справи» фактично і юридично скасував стару структуру пенсійних установ. Декрет 16 квітня був опублікований 24 квітня, тому його згадують від дати оприлюднення, але його статті та положення заклали нормативно-правові підвалини пенсійної справи в Україні. «Положенням про пенсії», яке виявилось складовою частиною декрету, передбачалося запровадження трьох видів пенсій: для інвалідів, вдів, сиріт. «Інвалідну пенсію» одержували особи, які втратили внаслідок хвороби, віку, каліцтва працездатність не менше 15%, але в межах прожиткового мінімуму конкретної місцевості. Якщо пенсіонер переїхав з адміністративної смуги нижчого прожиткового мінімуму до вищого, то пенсію міг одержати за нових умов лише за піврок у, а річний розмір пенсій не повинен був перевищувати річного заробітку малокваліфікованого робітника. У разі додаткових джерел забезпечення, які знаходив пенсіонер, він мусив попередити «під загрозою кримінальної відповідальності» органи собезу. Непрацездатними членами сім'ї, на яких поширювалося право на пенсійне забезпечення у випадку смерті пенсіонера-батька, вважалися вдова з однією і більше дитиною віком до 10 років, неповнолітні до 16 років та батько пенсіонера старший 55 років. Декрет виявився основним нормативним актом про пенсійне забезпечення, який регулював пенсійну справу.

Держава проголосила рівне право всіх на одержання пенсії, але виокремила деякі категорії населення, що звільнялися від пенсійного забезпечення. Радянська влада скасувала пенсії за ордени, медалі, георгіївські хрести та медалі. Згідно з розпорядженням НКСЗ № 141 від 11 липня 1919 р., державної пенсії позбавлялися церковнослужителі, теологи, службовці духовних відомств, тому що церква від 22 січня 1919 р. була відокремлена від держави. Пенсії не давали також колишнім поліцейським чинам (жандармерії, політичного та загального відділів), тюремним наглядачам.

Від лютого до липня 1919 р. відбувалося упорядкування пенсійної справи: пенсійний відділ НКСЗ переглянув і доопрацював декрет 14 березня 1919 р. «Про забезпечення пенсіями солдат Червоної Армії та інших військовослужбовців»; видав декрети: від 30 квітня 1919 р. «Про забезпечення червоноармійців та інших військовослужбовців добовим утриманням від дня їх звільнення зі служби до призначення їм пенсії», декрет від 27 травня 1919 р. «Про забезпечення громадян-заявників про пенсію харчовими і добовими грошми», декрет від 27 червня 1919 р. «Про виявлення та кваліфікацію хвороб і тілесних ушкоджень, які були підставою для оформлення пенсій» [1, с. 107]. Весною 1919 р. пенсійний відділ одержав від 11 наркоматів УСРР пенсійні справи, які надіслав місцевим органам собезу для розгляду.

17 червня 1919 р. пенсійний відділ НКСЗ активно обговорював та вивчав питання про переведення пенсій з Росії в Україну. Переведеннями займалася міжвідомча комісія НКВС, але дуже повільно. Український уряд погодився на виплату пенсій тим особам, які залишили Росію і переїхали в Україну, навіть порушив питання про перерахування 20% тієї суми, яка до революції призначалася для пенсійного забезпечення [12, арк. 13]. Але цю вимогу сприйняли як умову для можливого забезпечення «пенсіонерів-емігрантів». Чиновники НКСЗ УСРР визнали: пенсії, призначені в Росії, не можуть виплачуватися в Україні, крім тих, у яких були відкриті рахунки до 1 січня 1918 р. Все-таки механізм переведення пенсії через скарбницю, особливо для тих осіб, які народилися в Україні, вважали цілком можливим, але за нормами місця проживання пенсіонера.

Оформленням пенсійних справ займалися відділи соціального забезпечення – губернські, міські, повітові, які створювали фахові комісії з числа співробітників собезів, лікарів, держслужбовців. Для оскарження дій посадових осіб існувало три інстанції: комісія міськсобезу, губсобезу та Касаційна комісія при НКСЗ. Малограмотні особи дуже довго оформляли пенсійні справи. Навіть освічені особи не могли швидко і вчасно оформити належні документи. Для прийому заяв, згідно з «Розпорядженням по веденню діловодства при пенсійних підвідділах від собезів місцевих, повітових і міських совдепів», створювали «особливі столи», орієнтовані на оперативне оформлення пенсійних справ для кожного прохача. На заявника заводили спеціальну справу відповідного зразка. Для обстеження матеріального і сімейного становища особи, яка заявила про призначення їй пенсії, наркомсобез видав 27 березня 1919 р. спеціальну настанову у вигляді запитальника. Наприклад, для осіб, що мешкали у сільських районах, визначили такі запитання: чи має власну землю, яка під лісом, сінокосом, ріллею, непридатна; якого обсягу кожна; має город та якого розміру; має сад та який прибуток; має оренду; кількісний склад сім'ї, працездатних і непрацездатних її членів; середня врожайність за попередній рік з десятини; власна хата і господарство; свиней, овець; чи займається ремеслом та промислами. Для міських жителів також влаштовували «пенсійний допит», особливо на предмет нерухомості та власності. До комісії по призначенню пенсій, яка діяла при пенсійному відділі, входили представники радянських, профспілкових органів та лікарні, які «слухали» ту чи іншу пенсійну справу, з'ясовували соціальне походження та матеріальне становище і ухвалювали відповідне рішення – видати, відхилити, на доопрацювання. Для вирішення принципових і суперечливих питань була заснована колегія на базі пенсійного відділу НКСЗ. Інтенсивність роботи пенсійних відділів була високою, хоча ефективність значно меншою, тому що багато справ повертали. Заяву та пенсійну справу уважно розглядали, з'ясовуючи соціальне походження та майновий стан прохача. Багато відмов припадало на справи «дореволюційних пенсіонерів», які втратили їх згідно з новим законодавством «робітничо-селянської» держави. Наприклад, у Лохвицькому повіті було обстежено 2000 колишніх пенсіонерів, з них лише 80 подали заяви на переоформлення [12, арк. 31], тому що процедура «освідетельствования» виявилася для багатьох малоприємною. Прохач мусив письмово засвідчити проходження військової служби, у тому числі протягом 1917–1919 рр., якщо залишався у діючій армії. Не всі зберегли і пенсійні книжки старого зразка.

Розміри пенсій були символічними, але статус пенсіонера формально засвідчував дві обставини: нейтральне соціальне становище і водночас лояльне відношення до радянської влади, яка видала пенсію. Розмір пенсії мав відповідати прожитковому мінімуму тієї чи іншої місцевості, особливостям майнового становища прохача, а також категорії. Наприклад, 1 січня 1919 р. залізничникам встановили розмір пенсії відповідно до мінімального рівня тарифної ставки: половину пенсії, якщо втрата працездатності становила 44%, п'яту частину за умови 29% непрацездатності [10, арк. 3]. На Катеринославщині у червні 1919 р. пенсія становила переважно 250 крб., а прожитковий мінімум, встановлений «совдепом», сягав 645 крб. [11, арк. 16]. Середня зарплата некваліфікованого робітника на день тут сягала 21 крб., а в квітні 1919 р. прожитковий мінімум для родини з 4-х осіб у Катеринославі – 2 570 крб.

Пенсійне забезпечення червоноармійців та їхніх родин належало до пріоритетних напрямків діяльності собезу, тому що тривала громадянська війна та інтервенція, відтак більшовики сподівалися на підтримку населення. 12 березня 1919 р. РНК УСРР видав декрет «Про забезпечення солдат робітничо-селянської армії та інших військово-службовців і їх родин», яким призначив пенсії солдатам Червоної Армії, що втратили (повністю або частково) працездатність від пошкоджень, ран, хвороб, отриманих за час служби. Залежно від ступеня втрати працездатності пенсії розподілялися на 4 розряди: для першого розряду (100% втрати працездатності) призначалася пенсія у розмірі прожиткового мінімуму даної місцевості; для другого (70–100%) пенсія становила 75% прожиткового мінімуму; для третього (від 40 до 70%) – половина прожиткового мінімуму; для четвертого (від 15 до 40%) – 20% прожиткового мінімуму [2]. Сім'ям солдат, що загинули або зникли без вісті на війні, призначали пенсію за першим розрядом: вдові з 3-ма і більше непрацездатними – повну ставку; з одним або двома – дві третини ставки; вдові бездітній – лише у випадку її інвалідності (не менше 15% втрати нею працездатності); повним сиротам до 16 років: одному у сім'ї – половину ставки, двом – дві третини, чотирьом і більше – половину ставки. Непрацездатними вважалися неповнолітні діти до 16 років, батько пенсіонера-червоноармійця старше 55 років, мати старше 50 років.

27 червня 1919 р. РНК УСРР ухвалив декрет «Про забезпечення солдат Червоної Армії пенсіями», яким скасував дію декрету від 12 березня. Повний інвалід мав стовідсоткову пенсію, а родини червоноармійців одержували на одного члена сім'ї 40% , на двох – 60%, на трьох – 80%, на чотирьох і більше – 100% ставки місячного заробітку некваліфікованого робітника [9, с.60]. Інвалід мав право «трудового заробітку», але сума не повинна була перевищувати у 2 рази повної інвалідної пенсії. Дія декрету поширювалася на всі категорії військовослужбовців Червоної Армії, у тому числі медпрацівників та учасників повстанських загонів, а також «на всі категорії військовослужбовців старої армії і флоту». Декрет від 12 березня також передбачав пенсійне забезпечення воїнів першої світової війни [5, с.50].

Персональні пенсії за особливі заслуги почали запроваджувати з 1920 р. Зокрема, 19 серпня 1920 р. НКСЗ призначив сім'ям відомих учених та інженерів спеціальні пенсії. У 1921 р. органи собезу інформували про те, що Раднарком УСРР передбачив пільгове пенсійне забезпечення осіб, які мали особливі заслуги перед «робітничо-селянською революцією у боротьбі з капіталом і контрреволюцією, а також у справі радянського будівництва, партійної і професійної роботи на випадок їхньої інвалідності» [8, с.26]. Вони одержували «збільшену пенсію»: за умови абсолютної втрати працездатності та повної інвалідності (триразовий прожитковий мінімум), а інваліди 2-ї групи – дворазовий прожитковий мінімум. Члени їхніх сімей забезпечувалися одноразовим прожитковим мінімумом, а призначенням пенсій займався виключно апарат НКСЗ, хоча РНК УСРР мав право і повноваження призначати одноразову допомогу для цієї категорії пенсіонерів.

22 серпня 1922 р. ВУЦВК ухвалив постанову «Про посилені пенсії», а НКСЗ одразу видав «Інструкцію про застосування постанови РНК УСРР від 9-го серпня 1922 р.». Закон був прийнятий все-таки ВУЦВКом, яким передбачалися категорії осіб, що заслуговували на призначення пенсій, порядок їх надання та перегляду норми. «Посилена пенсія» встановлювалася для тих, хто мав видатні заслуги перед революцією (професійний революційний діяч, партійні діячі з дореволюційним стажем, що згодом посідали «центральні партійні і революційні пости», колишні народовольці), а також тим «діячам науки, мистецтва, літератури, охорони здоров'я і техніки, котрі своєю працею у відповідній галузі мали вагомий внесок до загальнолюдської культури» [4, с. 145]. Поняття «видатні заслуги» мало загальнодержавний характер. Заявники (діти, члени родин) для призначення пенсій зверталися до відповідних організацій та установ за революційні заслуги – до ЦК КП(б)У, за радянську роботу – до Південбюро ВЦРПС, за наукову та мистецьку діяльність – до Наркомосу, за військову службу – до штабу військового командування України, за виробничі досягнення – до Уккранаргоспу.

Реалізація пенсійного забезпечення у голодні 1921–1922 рр., особливо на півдні, відбувалася дуже мляво і незадовільно. Розміри пенсій, особливості їх призначення та форми отримання були випрацювані головним чином протягом 20-х рр., тому що у 1919–1920 рр. частіше надавали разові допомоги у вигляді продпайків. Загалом пересічні пенсії були мізерними, навіть символічними, якщо брати до уваги ціни на продовольчі та промислові товари. У 1923 р. пенсія інваліда війни становила 5 крб. 7 коп., родини червоноармійців та сім'ї загиблих військовослужбовців – 3 крб. 40 коп., а сім'ї загиблих комуністів – 17 крб. 42 коп. [13, арк. 7]. 21 серпня 1924 р. ВУЦВК встановив для інвалідів війни і родин червоноармійців ставку пенсії 22 крб. для першої групи з правом її зменшення в 4 округах на 10%, а в малозаселених – на 30% [14, арк. 3-5]. Пенсійне забезпечення міських та сільських пенсіонерів суттєво вирізнялося. Так, розмір пенсії інваліда війни у містах становив 16 крб., а на селі – 4 крб. 33 коп.; для персональних пенсіонерів місцевого значення – 30 у містах, 20 у селах. Невипадково до Центрального бюро скарг НК РСІ надходили скарги з питань пенсій. У 1927 р. надійшло 232 скарги про відмову у пенсійному забезпеченні [7, с.23].

Пенсію видавали раз на місяць відповідні органи собезу. Кожен пенсіонер, з липня 1925 р. мав пенсійні книжки з номерами, які засвідчували їх реєстрацію в Наркомсобезі та в окрінспектурі. Кожен номер мав додаток – літери А, Б, В, які означали відповідну категорію пенсіонера. Так, «А», тобто єдина реєстраційна книжка, стосувалася інвалідів усіх груп інвалідності; «Б» (єдина пенсійно-реєстраційна книжка) видавалася інвалідам і сім'ям, які втратили годувальника, а також персональним пенсіонерам; «В» (розрахункові книжки) належали сім'ям червоноармійців, політбійців і слухачів рампартшкіл. Книжки мали рожеві і зелені сторінки, які також засвідчували ту чи іншу категорію пенсіонера. Єдині реєстраційні і пенсійно-реєстраційні книжки з рожевими стрічками видавали інвалідам громадянської війни,

«інвалідам-персональникам» та родинам без годувальника; з зеленими – інвалідам «імперіалістичної війни», праці, військовослужбовцям колишньої армії. Рожевими були розрахункові книжки родин червоноармійців, зеленими – для слухачів радпартшкіл. «Громадянам села», які отримували допомогу через селянські і міські комітети взаємодопомоги, книжки не видавали. Пенсію видавали за місцем проживання пенсіонера.

Таким чином, становлення системи пенсійного забезпечення в УСРР 1919-1929 рр. мало два етапи розвитку, котрі припали на добу воєнного комунізму (1919-1920) та непу (1921-1929). Вони вирізнялися методами, формами і принципами функціонування пенсійної справи. Протягом першого періоду всі форми і види пенсій, а також дореволюційні установи й організації, які їх призначали та видавали, радянська держава скасувала. За основу пенсійного забезпечення взяли соціальне походження і майновий стан, заслуги перед революцією, політичну діяльність та посади партійно-радянської номенклатури. Стаж, освіта, кваліфікація, а також вікові і соціально-професійні ознаки прохачів не брали до уваги, крім тих, хто не мав права на «радянську пенсію» (священники, колишні поліцейські чиновники, тюремні охоронці тощо). Пенсії, її розміри та види виконували функцію соціальної допомоги для різних категорій (інвалідів, червоноармійців та їхніх родин, учених), які не мали інших засобів існування. Коефіцієнт трудової участі, попередній заробіток тоді не правили за ключовий фактор, тому що надто загрозливою виявилася соціально-економічна ситуація в Україні того історичного періоду. Сам факт проголошення державою пенсійного забезпечення населення виконував дві важливі функції: стабілізації суспільного миру і формування у свідомості широких мас лояльного ставлення до радянської політичної системи влади.

Неп змусив органи собезу пристосовуватися до ринкової економіки, модернізуючи всю систему установ, переглядаючи списки соціальних категорій населення, максимально скорочуючи їх забезпечення постійними формами. За 1921-1929 рр. кількість пенсіонерів в УСРР зменшилася у 2,5 рази, а станом на середину 20-х рр. – у 5 разів, хоча йдеться про загальну чисельність всіх категорій – постійних і тимчасових клієнтів собезу. Постійні пенсіонери одержали номерні пенсійні книжки. Розміри пенсій виявилися символічними і мізерними, враховуючи ціни та гостру продовольчу ситуація в суспільстві 20-х рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Деятельность отдела пенсий Наркомсобеза Украины (с 17-го марта по 17-е июня 1919 г.) // Социальное обеспечение. – 1919. – № 2–3. – С. 107–111.
2. Известия Временного рабоче-крестьянского правительства У.С.С.Р. – 1919. – 14 марта, № 67.
3. Изменения социальной структуры советского общества 1921 – середина 30-х годов. – М.: Мысль, 1979. – 342 с.; Экономическая политика советского государства в переходный период от капитализма к социализму. – М.: Наука, 1986. – 254 с.; Историки спорят. Тринадцать бесед. – М.: Политиздат, 1988. – 510 с.; Алексеева Г.Д. Историческая наука в России. Идеология. Политика (60–80-е годы XX века). – М.: Ин-т рос. Истории РАН, 2003. – 246 с.
4. Инструкции // Вестник социального обеспечения. – 1922. – № 8–11. – С. 145.
5. Инструкция о порядке применения декрета Сов. Нар. Комис. Украины от 14 марта 1919 г. об обеспечении солдат Красной Армии и прочих категорий военно-служащих пенсией // Социальное обеспечение. – 1919. – №2–3. – С. 50–56.
6. Мельничук О.А., Мельничук О.Ф. Організація соціального забезпечення на Поділлі на початку 20-х рр. XX ст. // Наукові записки Вінницького державного пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. VI. – Вінниця, 2003. – С. 157–162; Шарпаций В.Г. Особливості функціонування системи соціального забезпечення в Україні 1920–30-х років: історичний аспект // Там само. – С.63–67; Рибак І.В. Соціально-побутова інфраструктура українського села 1921–1991 рр. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 304 с.
7. Работа Центрального Бюро скарг // Бюлетень ЦКК КП(б)У – НК РСІ УСРР. – 1927. – № 3. – С. 23–24.
8. Обеспечение лиц, имеющих особые революционные заслуги // Вестник социального обеспечения. – 1921. – № 2–3. – С. 26.
9. Социальное обеспечение. – 1919. – № 2–3. – С. 60–61.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 10.
11. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 22.
12. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 27.
13. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 1119.
14. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 1466.

.....
Шарпаты В.Г. СТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В УСССР (1919-1929 гг.)

Исследуются этапы и принципы становления и функционирования системы пенсионного обеспечения в УСССР в 1920-х гг. Автором раскрыты основные социально-идеологические приоритеты пенсионного обеспечения и финансовые возможности советского государства.

Ключевые слова: собес, соцстрах, «военный коммунизм», нэп, продпак, прожиточный минимум.

Sharpaty V. THE FORMATION OF THE PENSION'S PROVISION SYSTEM IN THE USSR (1919-1929)

This article possesses the elements of defining the core principles of formation and functioning of the pension's provision system in the Ukrainian Soviet Socialist Republic during 1920-th. The author defines economic and financial potential and fundamental social and ideological priorities of the pension's provision system in the Soviet State.

Key terms: social security, social insurance, «war communism», NEP (abbr. of New Economic Policy), tax in kind, minimum subsistence level.

УДК 94(477) «1920/1939»

О.А. Мельничук

**СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ РОБІТНИКІВ В УКРАЇНІ
У 1920-30-х рр. ХХ ст.**

У статті, на основі аналізу джерел та літератури висвітлюються організаційно-правові засади та практика соціального страхування сільських робітників в Україні у 20 — 30-ті рр. ХХ ст.. Зокрема, автором розкриваються умови забезпечення застрахованих допомогою та пенсіями, визначаються їх розміри та порядок надання. Аналізуючи практику діяльності страхових органів, автор стверджує, що основним завданням, яке ставила перед собою радянська влада при поширенні соціального страхування на сільських робітників в Україні, було прагнення розширювати село за майновою ознакою з метою формування соціальної опори у боротьбі із селянами-власниками.

Ключові слова: сільські робітники, соціальне страхування, соціальний захист, страхові внески, страхові органи, суцільна колективізація.

Перехід більшовиків до нової економічної політики в Україні зумовив появу соціального страхування як провідної організаційно-правової форми соціального захисту. В першу чергу воно поширювалося на робітників та службовців, найбільш вразливих до соціальних ризиків. Не позбавлених власності селян влада пропонувала підтримувати за рахунок створених комітетів взаємодопомоги, побудованих на принципах самофінансування. Відповідний декрет був затверджений РНК УСРР 23 грудня 1921 р., а їх організація на місцях розпочалася у червні-липні 1922 р. [1, арк. 1]. Дія декрету не стосувалася осіб, що працювали як наймані робітники в заможних селянських господарствах. Їх забезпечення пропонувалося здійснювати через соціальне страхування. Зважаючи на це, у своїй статті автор поставив за мету висвітлити організаційно-правові основи та практику соціального страхування сільськогосподарських робітників в Україні у 1920-1930-х рр.

Вказана проблема не була предметом спеціального історичного дослідження. Окремі брошури, написані страховими працівниками, використовувалися в той час як практичні посібники для забезпечення застрахованих допомогою [2-4]. Законодавчі основи соціального страхування сільськогосподарських робітників поміщені у збірках нормативних актів того періоду [5-6]. Окремі аспекти розглядалися в контексті загальних питань соціального забезпечення [7]. Про практику діяльності страхових органів по забезпеченню допомогою сільськогосподарських робітників можна дізнатися із періодичної преси того часу та архівних матеріалів.

Першим нормативним актом, що запроваджував соціальне страхування сільськогосподарських робітників в Україні, була постанова ЦВК та РНК СРСР від 26 жовтня 1927 р. «Про соціальне страхування осіб, зайнятих по найму в селянських господарствах».